

GÁBRITY MOLNÁR IRÉN

A MAGYAR NYELVŰ FELSŐOKTATÁS ÉS A MUNKAERŐPIAC A VAJDASÁGBAN

Bevezető

A dolgozatban, a Szerbiában/Vajdaságban fellelhető állapotokat elemzem a munkaerőpiac és a magyar tannyelvű oktatási kínálat összefüggésében. A tökéletesség igénye nélkül igyekszem néhány olyan megállapításhoz eljutni, amely a munkaerőpiac igénye és az oktatási kínálat közötti rést jellemzi.

Munkaerőpiac számadatai Szerbiában és Vajdaságban

A szerb társadalom a Titói korszak után folyamatosan megéli a munkanélküliségtől való félelmet. A munkanélküliség jelensége a munkaerő nem megfelelő kínálatának (szakképzettség, mobilitás, flexibilitás hiánya) az eredménye. A gyors elhelyezkedés esélyei kicsik, a munkanélküliség átlagos „átmeneti” állapota gyakran hosszú évekig tart. A piac működési zavarai és a társadalom-gazdasági szerkezetváltás bizonytalanságaival a munkanélküliség mind nagyobb méreteket ölt⁶⁸.

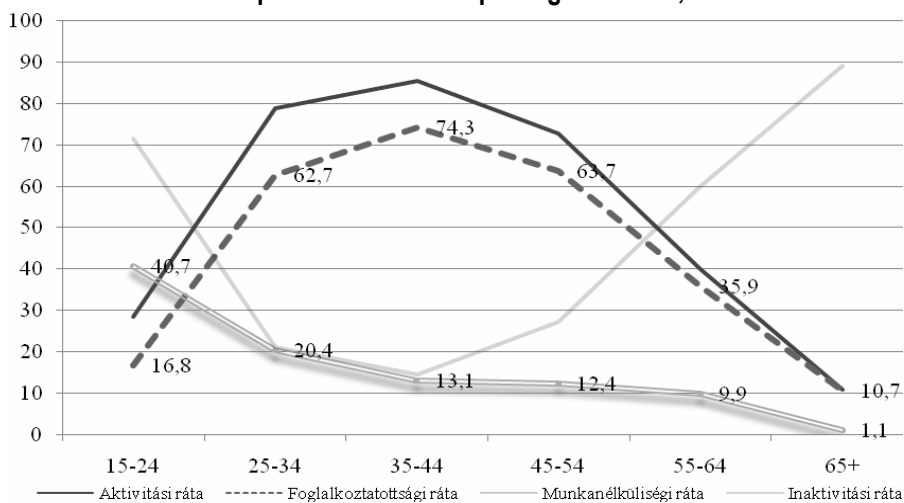
Szerbiában 2009-ben (*EUROSTAT* munkaerő állapot-jelentés *ARS*, 2009) a munkaerőpiac szereplői így jellemezhetők: az ország összlakossága 7.528.262, ebből a 15 évnél fiatalabbak száma 1.177.934 (16%), míg a 15 évnél idősebbek száma 6.350.328 (84%). A 15 évnél idősebb lakosság 35,1%-a foglalkoztatott, 6,5%-a munkanélküli, míg az érintett szerb populáció 42,8%-a inaktív. Az inaktív lakosság teljes száma 3.219.048, az aktív lakosság száma 3.131.280 (*ARS*, 2009). Az aktív lakosság 84%-a foglalkoztatott, 16%-a munkanélküli. A foglalkoztatottak megoszlása: (1.) a foglalkoztatott munkások 1.780.758 (57%), (2.) az önfoglalkoztatottak 626.999 (20%), ebből 83% önálló vállalkozó, (3.) a kisegítő családtagok száma 234.929 (7%) (*ARS*,

---

⁶⁸ A gazdasági szerkezetváltás és magánosítás következményeként 2001. és 2006. között a munkanélküliség 11%-ról 21,6%-ra emelkedett (Nemzetközi Munkaügyi Szervezet adatai).

2009). A szerb munkaképes lakosság foglalkoztatottsági rátája (51%) Európai viszonylatban alacsony.⁶⁹ (ARS, 2009). Mivel a szocialista társadalmi-gazdasági formáció nagyvállalati struktúrája nem volt versenyképes, helyüket a mikro vállalatok váltották fel⁷⁰ három perspektíva ágazatban: kereskedelem, építőipar, ingatlanok.

A korcsoportokra bontott népesség aktivitása, 2009

Forrás: ARS, 2009

A munkanélküliek csoportjában elsősorban a középfokú végzettséggel rendelkezők részaránya nagy (68,5%). Az általuk képviselt munkaerő kínálat nem megfelelő, mert az országban igen keveset tettek a szakoktatás reformja, a felnőttképzés, a versenyképes tudás, kompetencia terén (Takács, 2008). A fiatalok között kifejezetten magas a munkanélküliség. A munkanélküliek 36%-a először keres munkát. 65%-uk az elhelyezkedésre 1–10 évet is vár.

⁶⁹ 2009 júniusában a környező országok foglalkoztatottsági rátája: EU27 65,9%, Bulgária 64%, Csehország 66,6%, Magyarország 56,7%, Ausztria 72,1%, Románia 59%, Szlovénia 68,6%, Szlovákia 62,3%, Horvátország 57,8%. A munkanélküliség alakulása: EU27 8,9%, Bulgária 6,5%, Csehország 6,5%, Magyarország 9,6%, Ausztria 4,8%, Románia 6,4%, Szlovénia 6%, Szlovákia 11,2%, Horvátország 9,2% (EUROSTAT, 2009).

⁷⁰ 2006-ban az újonnan alapított cégek 99,3%-a kisvállalkozás (Arandarenko-Ognjenović, 2008).

A munkahely elvesztése 2009-ben gazdasági ágazatok szerint: feldolgozóipar 23%, kereskedelem 23%, oktatás 15%, ingatlanügylek 9%, építőipar 6%, közlekedés és vendéglátóipar 4–4% (RSZZ, 2009). Legtöbb köztük a nem megfelelő képesítésekkel rendelkező munkaerő.

A munkaképes lakosság foglalkoztatási rátája *Vajdaságban* a férfiak esetében 70,8%, nők esetében 50,7%. A régió munkaképes lakosságának aktívítási rátája 2,2%-al alacsonyabb a Közép-szerbiai aktivitási rátától. A foglalkoztatottsági ráta a régióban 1,7%-al alacsonyabb, mint Közép-Szebiában. A munkanélküliség a Vajdaságban magasabb, mint Szerbiában, illetve Közép-Szerbiában (15,8%). 2009-ben a munkanélküliek száma majdnem kétszázezer fő (199.902), ebből 12,4% a 25-29 évesek (Sokić M., 2009). A tartományban sok a munkatapasztalat nélküli munkanélküli, köztük pedig a fiatalok és nők, első munkát keresők, gyakornokok, rokkantak, 50 év felettek.

A regionális foglalkoztatáspolitikai tervezése során a munkanélküliek hatalmas tömegei miatt az ex post intézkedések szükségesek, ugyanakkor a jövőbeli munkavállalókkal szemben a foglalkoztatáspolitikai ex ante intézkedései kellenek (karrierirodák, tanácsadás, felnőttképzés). A Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal munkájában aktív és passzív foglalkoztatáspolitikai intézkedések is jelen vannak, de hiányzik a hivatal munkájában a monitoring bevezetése és a partnerség kiépítése a foglalkoztatásban érdekelt intézmények között (iskolák, munkáltatók, munkavállalók). Az egyes régiók lakosságának határon túli mozgása közös foglalkoztatási problémák, országhatáron átívelő munkaerőpiac és képzési rendszer kialakítását teszik szükségessé.

Az etnikai alapú munkaerő-piaci egyenlőtlenségek is fellelhetők Szerbiában. A magyarság pozícióvesztésére kimutatható. Az országos, illetve a vajdasági átlagnál is alacsonyabb a magyarok körében az elitfoglalkozások részaránya (pl.: közalkalmazottak, bírók, rendőrök). A magyarok 1/3-a mezőgazdasági munkás, míg további 1/3-a feldolgozóiparban, építőiparban dolgozik (Gábrity Molnár, 2008). A leghátrányosabb helyzetű etnikai csoportot a romák képviselik. A teljes roma populáció 60%-a munkanélküli (RZZS, 2008).

Az oktatás hatékonysága Vajdaságban

A lakosság iskolavégzettségi szintje nem kielégítő, a gazdasági elvárásokhoz képest. A lakosság kevesebb, mint a fele rendelkezik középszintű szakképesítéssel. A szerbiai felsőoktatás⁷¹ reform-orientált és tömeges. Vajdaságban Újvidék egyetemváros mellett Szabadka a második számú felsőoktatási központ. A hallgatói létszám Vajdaságban 2001–2009 között átlagosan 44%-ot nöött; ezen belül Újvidéken 1997–2009 között 68%-os, Szabadkán viszont mindössze 13%-os a növekedés (az országos adatokhoz képest ez 12%-al alacsonyabb hallgatói növekedési jelent). Az ezer lakóra jutó hallgató-mutató Magyarországon 37,0 Szerbiában 32,2. Szegeden kimagasló 129,5, míg Szabadkán csak 30,7. A többi kistérségben jóval az országos átlag alatt marad az egységnyi lakóra jutó hallgatók száma (INNOAXIS, 2011).

Szerbia felsőoktatási intézményei között szerepelnek állami, külföldi és hazai kihelyezett és magánkarok. Észak-vajdaság felsőoktatása látszólag szerteágazó, a szakmaiság, a társadalom-gazdasági térszerkezet, a munkaerőpiaci elvárások ugyanakkor koncentráltabb megoldásokat igényelnének. A magyarok régióban a felsőoktatási intézmények megosztódnak. Egyébként a felsőoktatás nem mutat egységes képet a szerb határ mentén, ugyanis az állami tulajdonú tradícióval rendelkező, kihelyezett egyetemi karok és a főiskola képzés programjait 2004-től kezdve „felhígították” a belgrádi, újvidéki, Novi Pazar-i magánkarok. A hallgatók így „szétszóródnak”. A kevés szakválaszték miatt a magyar hallgatók elsősorban az újvidéki, szabadkai, szegedi és budapesti felsőoktatási intézményeket, továbbá a szabadkai magán intézményeket részesítik előnyben. A hivatalos statisztika szerint, valamint a magánkarokon hallgatói jogviszonnal rendelkező hallgatók számát megbecsülve a teljes észak-vajdasági hallgatói kontingens körülbelül hétezer fő.

A továbbképzésben a társadalomtudományok és a humántudományok terén nő az érdeklődés, míg a mezőgazdaság a műszaki tudományokban csökken, habár Vajdaságban az érdeklődéskörben maradtak a természettudományok és a műszaki mesterképzés. Csökkenő tendenci-

---

⁷¹ Szerbiában az egyetemisták száma 235 940 fő (2010). 93% állami felsőoktatási intézményben (222 000), 7% magánkarokon tanul (16 710) (Ivošević–Miklavič, 2009). A tanárok száma 12 884 (ebből 8 150 oktató és 4 734 tudományos munkatárs). Szerbiában a tanár-hallgató arány 1:29, amely rossz mutató. Megjegyzem, hogy Magyarországon a 2009/2010-es tanévben a hallgatók létszáma 370 331, a felsőoktatási oktatók száma 21 934.

ával specializálnak az egészségügyesek, de még mindig ők vannak legtöbbször a posztgraduális képzésben; őket növekvő tendenciával követi a társadalomtudományi, közgazdász-menedzseri és a jogi szakma.

Szerbiában/Vajdaságban a felnőttképzési reform terén még zömében *felkészületlenek az állami oktatási intézmények*, ugyanis nem eléggé hatékonyak a felnőttképzési programok, a munkanélküliek átképzésének megszervezéséhez, az oktatási rendszer hiányos és nem gyakorlatias. A legnagyobb problémát a szakközépiskolák szakmakínálata képezi. Ezt erősíti az a tény is, hogy a 19-25 éves középiskolát végzettek képezik a munkanélküliek 12,1%-át.

Adatok a magyar tannyelvű oktatásról Vajdaságban

Az európai tendenciáknak megfelelően Vajdaságban is tapasztalható az iskolarendszer reformjának köszönhető expanzió, de ez még nem csökkentette jelentősen a kisebbségek esélyegyenlőtlenségét. A magyar tannyelvű közoktatási iskolahálózat nem autonóm, hanem része a szerb iskolarendszernek. Legtöbb magyar tanuló Szabadka és Zenta községekben tanul. A többen magyar középiskola-központnak számít még Topolya, Magyarkanizsa, Óbecse és Ada. A legtöbb magyar középiskolás a gimnáziumok után érdeklődik, majd a szakiskolák profiljaiban a mezőgazdaság, élelmiszer-feldolgozás szakon van, aztán az elektrotechnikusok következnek, majd az egészségügyi technikus. Népszerű még a gépész és a közgazdász. Legtöbb első éves egyetemista/főiskolás azokra a karokra iratkozik, ahol legalább részben magyar oktatás is folyik. Évenként, mintegy félezer elsős magyar egyetemista közül legtöbbször a szabadkai Közgazdaságit választják, majd a Természettudományi-matematikai kar valamely szakirányán szóródnak szét. Az újvidéki Műszaki fakultás tradicionálisan közepesen vonzza a magyarokat, míg a többi karon már csak kiscsoportokban vannak. Vajdaságban csökkenő tendenciával specializálnak az egészségügyesek, de még mindig ők vannak legtöbbször a posztgraduális képzésben; őket növekvő tendenciával követik a társadalomtudományosok, közgazdász-menedzserek, jogászok.

Az egyetemen diplomázott magyarok száma aggasztóan kevés a többségi nemzet egyetemi diplomásainak számához viszonyítva. A *lemaradás* kb. 3%. A magyar egyetemisták részaránya Vajdaságban, alig több mint 6%. A vajdasági magyarok viszonylagos lemaradása az iskolai végzettség alapján (főleg az egyetemi végzettség terén) nem a

gyengébb képességeik miatt van, de esélyegyenlőségük csökken az államnyelv ismeretének hiánya és az anyanyelvű iskolai tagozatok, vagy a minőséges tanárok, tankönyvek nélkülözése miatt. A vajdasági magyar oktatás javításához fontos: a megfelelő közoktatási hálózat, jól képzett oktatók, fejlett infrastruktúra anyanyelvi és szakkönyvellátottság, szakkollégiumi rendszer, iskolabuszok; a magyar nyelvű tanítói-tanári kézikönyvek és tankönyvek.

Vajdaságnak a további marginalizálódás fékezéséhez, mobil, a munkaerőpiaci változásokra gyorsan és hatékonyan reagálni tudó munkaerő kell. A szakképzés piaci igényekhez való igazítása (mezőgazdasági, élelmiszeripari, feldolgozóipari, vendéglátási gyakorlat-orientált képzés fejlesztése), üzemek, vállalkozások, kamarák és szakiskolák közötti szoros együttműködést feltételez.

Kutatásaink (*Gábrity Molnár*, 2006) szerint a magyar fiatalok *több mint a fele tanulna tovább* valamilyen felsőoktatási formában. Elsősorban a közgazdasági, műszaki és informatikai szakon tanulnának. Tervezik a pedagógia, illetve a bölcsészeti szakokat is, de természettudományi, mezőgazdasági és jogi képzést már jóval kevesebben (az utóbbiak képzése nem folyik magyar nyelven). A fiatalok szeretnék piacorientált szakon anyanyelvű oktatásban részesülni. Ebben csak a pedagógusszakok, üzleti főiskola, kertészeti és mérnökképzés áll a rendelkezésükre.

Szerbiában önálló, magyar felsőoktatási rendszer nincs. Magyar felsőoktatás csak a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karon működik Szabadkán. Még néhány intézményben van részleges magyar oktatás: Építőmérnöki Kar, Közgazdasági Kar (mindkettő Szabadkán) és a Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén, kétévenként a Művészeti Akadémián (Újvidéken), illetve a szabadkai Műszaki Szakfőiskolán és az Óvóképző Főiskolán. Az anyaországi kihelyezett tagozatok konzultációs központokban folytatott távoktatási formaként működnek (Kertészeti Főiskola Zentán). Az ott szerzett diplomáik honosítása elkezdődött.

Összegzésként megjegyzem, hogy a vajdasági felsőoktatás helyzetét néhány jelentős tényező nehezíti:

- Az Újvidéki Egyetemen 2008/09-ben a közgazdász-menedzser képzés állt a legkeresettebb szakmák élén (61%-os túljelentkezés), majd a bölcsészeti karok (56%), művészet (36%), továbbá az orvostudományi kar (17%), és a természettudományi és matematika kar (10%) következett. (*Takács*, 2010).
- Vajdaságban a magyar diákok egyre nagyobb számban iratkoznak főiskolákra, míg az egyetemen tanulók száma nem kielégítő. Az esélyegyenlőség (etnikai és a periferikus regionális

vonatkozásban is) tény, így a vajdasági magyar egyetemisták részaránya fele akkora, mint a vajdasági 20 és 35 év közötti lakosságé: 5,59% a magyaroknál, míg 11,5% a vajdasági lakosság esetében (Takács, 2008).

- Az összes egyetemista részarányában a magyarok száma alig haladja meg a 6%-ot (Gábrity Molnár, 2006), ami elenyésző a magyarság 13%-os részarányához képest a Vajdaság lakosságában.
- A felsőoktatás rendezetlen helyzete miatt az etnikai közösségek hallgatói korlátozott lehetőségekkel szembesülnek (iskolaválasztási preferencia, tannyelv, földrajzi és racionalitási elveken alapuló iskolaválasztás, költséghatékony viselkedés).
- Az egyes tudományterületek megoszlása az etnikai közösségek között eltérő. A magyaroknál egyoldalúan kimagaslik a társadalom- és humántudományok részaránya (a magyar hallgatók 44,7%), míg a többi tudományterületen alulreprezentáltak (Takács, 2010).
- A műszaki és technológiai tudományok iránt alacsony az érdeklődés. Felvetődik a kérdés, hogy a magyar fiatalok miért nem igyekeznek megfelelni a munkaerőpiaci igényeknek? Megoldás lehet multidiszciplináris, új szakpárok beindítása, a régió gazdasági és piaci igényeivel összhangban.
- A fentiekben említett iskolapreferenciák, valamint a szűkös kínálat (választási lehetőség) miatt a Szabadka környékén lévő karokon (főiskolákon) túljelentkezés alakul ki, függetlenül attól, hogy a szakmának van-e piaci létjogosultsága. Hat-hét intézményben zajlik Szabadkán a pedagógus és a közgazdász-képzés.

Munkavállalási lehetőségek

A friss diplomások többsége úgy véli, hogy tanulmányai befejezése után *több évig kell várnia megfelelő munkára*. Szakma- és munkahelyválasztás terén a szerbiai/régióbeli munkaerőpiaci tényezők a döntőek, nem pedig az európai normafeltételek. A fiatalok többsége nem végez a képzettségének megfelelő munkát, mert megfelelő munkalehetőség hiányában kénytelenek mást elfogadni. A kedvező munkalehetőségért a fiatalok készek szakmai továbbképzéseken részt venni, új készségeket elsajátítani és idegen nyelvet tanulni, de akár külföldre távozni is.

A presztízsszakmák a vajdasági fiatalok szerint: menedzser, banki/pénzügyes, informatikus, programozó, szakorvos, fogorvos, állatorvos, patikus, közgazdász, könyvelő, ügyvéd, egyetemi tanár, logista, építészmérnök. Nem igényelt szakmák általában a pedagógus (óvónő és tanító, nem pedig tanár), fémmegmunkáló munkás, fodrász, vegyész, gépkocsivezető, kertész, bölcsész (kivéve a pszichológust és az angol nyelvészt), kereskedő-eladó.

A gazdasági térszerkezet, valamint a társadalmi (politikai) közeg változásával alakul a régió humántőke iránti igénye is. A piacorientált-ságot figyelembe véve az intézmények hiányszakmákként a következőket emelik ki (*INNOAXIS* 2010): útépítő szak, városrendezési és kommunális szak (erre van részleges kapacitás Vajdaságban), mechatronika, műszaki kommunikációs menedzsment, logista, környezetgazdálkodói agrármérnöki szak.

A magyarországi felsőoktatási intézményekben tanuló szerbiai/vajdasági magyar hallgatók száma igen jelentős. 2010-ben számuk minden magyarországi képzési formán 1 385 fő (*Nemzeti Erőforrás Minisztérium*, 2011). Ha figyelembe vesszük, hogy az Újvidéki Egyetemen összesen 3 152 hallgató tanult, megállapíthatjuk, hogy 2010-ben a mintegy 4 500–4 700 fős teljes magyar hallgatói kontingens 30–35%-a tanult Magyarországon. Visszatérésük, itthoni elhelyezkedésük nehézkes és problémás, nagy az emigrációs veszteség.

Konklúzió

Szerbiában az egyetemen diplomázott magyarok száma még mindig alacsony a többségi nemzet egyetemi diplomásainak számához viszonyítva (a lemaradás kb. 3%-os). A közvéleményben folyamatosan tudatosítani kell, hogy érdemes magyar nyelven tanulni Vajdaságban. Ezt a feladatot vállalta magára az utóbbi évben a Magyar Nemzeti Tanács. Az oktatásfejlesztési stratégiában intézményfejlesztésről foglal állást, azonban még nem sikerült nagy lépéseket tenni: „A tanári mesterképzések akkreditálásával megeremthetnének a feltételek a Tanítóképző Kar Pedagógiai Tanítóképző Karrá alakulásához. Ugyancsak célunk, hogy Szabadkán egyetemi szintre emeljük a műszaki képzést a jelenlegi szakfőiskola átalakításával...” (*MNT, Oktatásfejlesztési stratégia 2010-2016*). A politikailag is összehangolt háttértámogatások, a pénzügyi konstrukciók, sőt még a koncentrált szakemberi ténykedések is hiányoznak ebben a kérdésben.

A hallgatói létszámnövekedés és a továbbtanulás ösztönzését, az ösztöndíjazást⁷², mint fontos oktatáspolitikai eszközt a Magyar Nemzeti Tanács sikeresen beindította. Újvidéken egy új Szakkollégium építését támogatta és sikeres a diplomahonosítási programja is. Az államilag finanszírozott első éves hallgatók támogatása nem csak pénzbeli, hanem egy sajtószerű felvételi felkészítő (ha kell szerb nyelvi), a beiratkozás után pedig a tutoriális foglalkozásokat is magába foglalja. Ez a demonstrátori kommunikációs rendszer abban segít, hogy a támogatott magyar elsőévesek körében jó tanulási gyakorlat alakuljon ki, a követelményrendszer teljesítésének céljából.

A bezáruló szakválasztás támogatása céljából fontos a vajdasági és a magyarországi intézmények kapcsolata. A Budapesti Corvinus Egyetem Kertészettudományi Karának zentai kihelyezett képzése támogatja a diákcsere programokat, bekapcsolva az újvidéki Mezőgazdasági Kar diákjait, akik így néhány héten át Budapesten tanulhatnak. Szabadka és Budapest, ritkábban Szeged és Pécs között intenzív magyar–magyar tanácsere is zajlik. Jó példa a vendégtanári foglalkoztatásban, a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar és a Szabadkai Műszaki Szakfőiskola gyakorlata. Közös képzési programok akkreditálása lenne a határon átvívelő kapcsolatok egyik leginnovatívabb tartalmi formája.

A nem csak magyar lakosság képzését érintő intézkedésekben fontosnak tartom a tartományi és lokális térségfejlesztés összehangolását is. A vajdasági hatáskörök érvényesítésével (*NUTS2 régió*) stratégiai tervezésre van szükség és a munkaerő mobilitását szem előtt tartva kialakítandó az a társadalomgazdasági közeg, amelyben fejleszhető a humántőke versenyképessége. A községek szerepe az igényfeltárásban, a munkáltatói vélemények elemzésében, az érdekegyeztetések kezdeményezésében van. Több (magyar érdekeltségű) önkormányzat egységes fellépése segítheti a probléma átfogóbb felülvizsgálatát. Ehhez járulna hozzá a magyarok lakta térség (8 önkormányzat) stratégiai fejlesztési programjának a kidolgozása, összehangolva a Vajdaság fejlesztési programjával.

A vajdasági magyarság helyzete sajátos a Vajdaság és Szerbia gazdaságfejlesztésében, mivel gazdasági gyarapodása egyrészt kapcsolódik az ország (többségi nemzet) gyarapodásához, másrészt a vajdasági magyarság Szerbia és Magyarország kölcsönös előnyére, fontos összekötő

---

⁷² A Felsőoktatási Ösztöndíjprogram a 2011/2012 tanévtől, pályázat útján meghirdetett anyaországi támogatásról szól, amit minden évben folytatnak. Az ösztöndíj minimálbényi havi juttatást biztosít.

szerepet játszhat a gazdasági kapcsolatok fejlesztésében. Fontos az is, hogy a Kárpát-medence léptékű növekedési stratégia (*Wekerle Terv*) céljainak elérése érdekében törekszik a szomszéd országokkal való partneri viszony kiépítésére, kölcsönös előnyök elvén alapuló közösen megvalósítható gazdaságfejlesztési programok azonosítására. Mivel az Európai Unió által nyújtott fejlesztési forrásokra is lehet majd támaszkodni, ezért a terv hozzájárulhat a vajdasági magyarok regionális politikai célkitűzéseéhez is.

Irodalom

- ARANDARENKO, M. – OGNJENOVIC, K. (szerk.) 2008: *Reforma tržišta rada u Srbiji i Slovačkoj*. Beograd: Ineko
- ARS 2009: *Anketa o radnoj snazi*. Saopštenje br. 155. Beograd: Republički zavod za statistiku
- Educatio–Országos Felsőoktatási Információs Központ, Educatio Kht. adatbázis-elemzések, Budapest. 2010. www.educatio.hu
- EUROSTAT 2009:
www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes
- GÁBRITY MOLNÁR I., 2006: Migrációs folyamatok. In: GÁBRITY MOLNÁR I.–RICZ A. (szerk.): *Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek*. Szabadka: Regionális Tudományi Társaság. 69-72. o.
- GÁBRITY MOLNÁR I., 2008: A régió felnőttoktatási rendszerének jellegzetességei. In: GÁBRITY MOLNÁR I. (szerk.): *Képzettek a jövő. A felnőttképzés háttere Észak-Bácska iskolahálózatában*. Szabadka: Regionális Tudományi Társaság. 31-108
- INNOAXIS 2011. The borderline as an axis of innovation kutatási IPA projektum: *Oktatás és ifjúság záró javaslatok*. Projektpartnerek: MTA Pécsi Regionális Kutatóközpontja, kecskeméti Alföldi Tudományos Intézet, Regionális Tudományi Társaság Szabadka.
- IVOŠEVIĆ, V. – MIKLAVIĆ, K. 2009: Financing higher education: comparative analysis. In: VUKASOVIĆ, M. (ed.): *Financing higher education in South-Eastern Europe: Albania, Croatia, Montenegro, Serbia, Slovenia*. Centre for Education Policy. Belgrade. 64-110
- MNT, Oktatásfejlesztési stratégia 2010-2016. <http://www.mnt.org.rs>
- RSZZ 2009: *Nezaposlenost i zapošljavanje u Republici Srbiji*. Saopštenje br. 85. Beograd: Nacionalna služba za zapošljavanje.

- SOKIĆ, M. et al. (szerk.) 2009: AP Vojvodina. Socio-ekonomski profil. Novi Sad: Vojvodina – CESS.
- TAKÁCS Z. 2008: A munkaerő-kompetencia és az oktatás viszonya. In: GÁBRITY MOLNÁR I.– MIRNICS ZS. (szerk.): Regionális erőnlét – a humán erőforrás befolyása Vajdaságban. Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság. 267-292
- TAKÁCS Z. 2010: Egyetemalapítási helyzetkép a Délvidéken. Abszolutóriumi dolgozat – összegzés. In: SOMOGYI S. (szerk.): Évkönyv 2009. Regionális Tudományi Társaság. Szabadka. 61-85
- WEKERLE TERV, A magyar gazdaság Kárpát-medencei léptékű növekedési stratégiája 2012. Budapest: Nemzetgazdasági Minisztérium. <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-minisztrium/-belgazdasagert-felelos-allamtitkarsag/hirek/wekerle-terv>